

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI

Ro'yxatga olindi

№ BT-60510100-2.02.

2024 yil "___" _____

"TASDIQLAYMAN"

O'quv ishlari prorektori

R. To'rayev

«26» 2024 yil

DORIVOR O'SIMLIKLAR

fanidan

FAN DASTURI

(kechki ta'lim shakli 3-kurs talabalari uchun)

Bilim sohasi: 100000—Gumanitar soha

Ta'lim sohasi: 140000 – Tabiiy fanlar

Ta'lim yo'nalishi: 60510100 — Biologiya (turlari bo'yicha)

Termiz-2024

Fan/modul kodi	O'quv yili	Semestr	ECTS - Kreditlar
DRO'B304	2024-2025	6	4
Fan/modul turi	Ta'lim tili	Haftadagi dars soatlari	
Tanlov fan	O'zbek	4	
Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim (soat)	Jami yuklama (soat)
1.	DORIVOR O'SIMLIKLAR	30	90
			120

IMODUL TAVSIFI (Description)

Ushbu dastur talabalarda Dorivor o'simliklar fanning maqsadi dorivor o'simlik turlari va ulardan olinadigan dorivor mahsulotlarni o'rganadi, tahlil qiladi. Ushbu fanni o'qitishdan maqsad talabalar shu fan yangiliklari haqida ma'lumot berish. Dorivor o'simliklarning botanik tavsifi, geografik tarqalishi, kimyoviy tarkibi, kimyoviy tasnifi, tabobatda qo'llanilishi boyicha yo'naltirilgan mos bilim, ko'nikma va malakani shakllantirishdir hamda fanning nazorat turlari va baholash mezonlari kabi masalalarni qamraydi va tushunchalar beradi.

IFANNING MAZMUNI

Fanni o'qitishdan maqsad - Dorivor o'simliklar fanning maqsadi dorivor o'simlik turlari va ulardan olinadigan dorivor mahsulotlarni o'rganadi, tahlil qiladi. Ushbu fanni o'qitishdan maqsad talabalar shu fan yangiliklari haqida ma'lumot berish. Fanning vazifasi - talabalarga dorivor o'simliklarning botanik tavsifi va sistematisasi, tabiiy tarqalishi va ekologiyasi, qiymatbaho dorivor turlarni madaniylashtirish va iqlimlashtirish, kimyoviy tarkibi va tasnifi, tabobatda qo'llanilishi, dorivor o'simliklar xom ashyosidan damlama va qaynatmalar tayyorlash usullarini amalda qo'llay olish masalalarini o'rgatishdan iborat.

III. ASOSIY NAZARIY QISM (ma'ruza mashg'ulotlari)

III.1. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: (THEMES)

1-mavzu: Kirish. Dorivor o'simliklarni o'rganish tarixi, maqsadi va vazifalari.

Dorivor o'simliklar fanning predmeti, maqsadi va vazifasi. Fanning boshqa fanlar bilan aloqasi. Dorivor o'simliklarni o'rganilish tarixi. O'ra Osiyolik allomalarining dorivor o'simliklarni o'rganishga qo'shgan hissalari. Abu Ali Ibn Sino, Abu Rayxon Beruniy, Al-Xorazmiy, Abu Mansur Muvafaq, Ibn Baytar asarlarida dorivor o'simliklarning ta'rifi. Dorivor o'simliklarni Yevropa mamlakatlarida o'rganilishi.

Adabiyotlar: [1:15-28 - b., 5:3 - 13- b., 6:3 - 15 - b.]

2-mavzu: Dorivor o'simliklarni o'rganishning hozirgi kundagi holati,

iqimlashtirish va madaniylashtirish masalalari

O'zbekistonda dorivor o'simliklarni o'rganilishi. A.F. Gammernan, D.A. Muravyeva, A.S. Ginzberg, D.M. Shecherbayev, S.Y. Yunusov, O.S. Sodiqov, Q.Z. Zokirov, S.S. Sahobiddinov, Q. Hojimatov, M.N. Nabyev va boshqalar ishlari. Dorivor o'simliklarni iqlimlashtirish. O'ra Osiyo va O'zbekistonda keng o'simliklarni iqlimlashtirish. S.N.K. Udyashev ishlari. Xalq xo'jaligida keng qo'llaniladigan dorivor o'simliklarni iqlimlashtirish va madaniylashtirish masalalari. O'zbekistonlik olimlarning dorivor o'simliklarni o'rganish borasida olib borayotgan ilmiy tadqiqotlari. K.Xo'jayev, X.Xolmatov, I.V. Belolipov, Y. Murdaxayev, B.YO.To'xtayev ishlari. Dorivor o'simliklarni o'rganish istiqbollari.

Adabiyotlar: [1:10-81-b., 2:7-45-b., 3:28-49-b., 5:13-48-b., 6:16-72-b.]

3-mavzu: Dorivor o'simliklarning tarqalishi. Dorivor o'simliklarning sistematik tahlili. Dorivor o'simliklarning tasnifi.

Dorivor o'simliklarning turli ekologik muhitlarda tarqalishi. zira doshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi; gulkayridoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi; isiriqdoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi; ko'knordoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi.

Dorivor o'simliklarning geografik tarqalishi. Botanik tavsifi. Kimyoviy tarkibi. Geografik tarqalishi. Ta'sir yetishi va ishlatilishiga ko'ra guruhlari. Yig'ish. Quritish. Saqlash. Tabobatda qo'llanilishi. Damlama yoki qaynatma tayyorlash. Dorivor o'simliklarning turli ekologik muhitlarda tarqalishi. zira doshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi; gulkayridoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi; isiriqdoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi; ko'knordoshlar oilasiga kiruvchi dorivor o'simliklar tavsifi.

Adabiyotlar: [1:15-28 - b., 5:3 - 13- b., 6:3 - 15 - b.]

4-mavzu: Dorivor o'simliklarning biologik tarkibi. Dorivor o'simliklarning kimyoviy tarkibi

Dorivor o'simliklarning asosiy ta'sir etuvchi biologik faol moddalari. O'simliklarda biologik faol moddalarning to'planishi. Dorivor o'simliklarni kimyoviy tarkibi. Kimyoviy tarkibi bo'yicha guruhlantirish. O'simliklarning ta'sir etuvchi moddalari bilan birga uchraydigan birkimlar. Terapevtik ahamiyati bo'lmagan, keraksiz, ballast moddalar.

Dorivor o'simliklarning kimyoviy tasniflanishi. Tarkibida polisaharidlar bo'lgan dorivor o'simliklar. Tarkibida vitaminlar bo'lgan dorivor o'simliklar. Tarkibida lipidlar bo'lgan dorivor o'simliklar. Tarkibida efir moylar bo'lgan dorivor o'simliklar. Tarkibida alkaloidlar bo'lgan dorivor o'simliklar. Tarkibida glikozidlar bo'lgan dorivor o'simliklar. Tarkibida fenollar va flavonoidlar bo'lgan dorivor o'simliklar. Kam o'rganilgan va turli guruhli biologik faol moddalar saqlovchi dorivor o'simliklar

Adabiyotlar: [2:291-312-b., 3:101-118-b., 5:82-86-b., 6:126-137-b.]

5-mavzu: Dorivor o'simliklarni yetishtirish va tayyorlash agrotexnikasi.
Dorivor o'simliklarni yetishtirish

Dorivor o'simliklarni yetishtirish va o'stirish qishloq xo'jaligining asosiy yo'nalishlaridan biri. Sanoatni dorivor o'simliklar xomashyosi bilan yetarli darajada ta'minlash. Dorivor o'simliklar yetishtirishni tashkil etilishi. Dorivor o'simliklar plantatsiyalari tashkil etish. Dorivor o'simliklar o'stirish texnologiyasi. Sug'oriladigan maydonlarda dorivor o'simliklar turlarini yetishtirish. O'zbekistonda dorivor o'simliklarni yetishtirish ishlari. Chet el florasiiga mansub dorivor o'simliklarni yetishtirish.

Dorivor o'simliklardan foydalanish uchun xomashyosini ishlatishga tayyorlash: yig'ish, quritish va saqlash. Dorivor o'simliklar organlarini kimyoviy birkamalar eng ko'p to'planagan vaqtda yig'ish. Barglarni o'simlik gullashi oldidan yoki gulash vaqtida terib olish. Yer uski o't qismini o'simlik gullagan davrida yig'ishtirish. Gullarini o'simlik gullagan vaqtda yig'ish. Meva va urug'larni pishib yetilgan vaqtda terish. Kurtaklarni erta bahorda ochilmadan yig'ishtirib olish. Po'sloqlarni erta bahorda ajratib olish. Yer ostki organlar (ildiz, ildizpoya, tugunak, pilyozlar) ni o'simlik uyquga kirgan davrda yig'ishtirish

Adabiyotlar: [1:10-81-b., 2:7-45-b., 3:28-49-b., 5:13-48-b., 6:16-72-b.]

6-mavzu: Dorivor o'simliklarni yig'ish, damlama va qaynatmalar tayyorlash.
Dorivor o'simliklarning tabobatda va xalq xo'jaligida qo'llanilishi. Dorivor o'simliklarning tabobatda va xalq xo'jaligida qo'llanilishi.

Dorivor o'simliklarni tabiiy zahiralardan yig'ish. Dorivor o'simliklarni sug'oritilgan maydonlardan yig'ish. Dorivor o'simliklar xomashyosidan damlama tayyorlash. Dorivor o'simliklar xomashyosidan qaynatma tayyorlash

Halq tabobatida ishlatiladigan dorivor o'simliklar. Ilmiy tibbiyotda foydalaniladigan dorivor o'simliklar. Dorivor o'simliklardan olinadigan dori - dərmonlar va ularning ahamiyati. Inson organizmi uchun zarur bo'lgan dorivor o'simliklar. Dorivor mahsulotlardan damlama va qaynatma tayyorlash. Dorivor o'simliklarning ta'sir etishi va ishlatilishi bo'yicha guruhlar. Yurak-qon tomir kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar.

Adabiyotlar: [2:291-312-b., 3:101-118-b., 5:82-86-b., 6:126-137-b.]

7-mavzu: Yer ostki qismlari xom ashiyo sifatida ishlatiladigan dorivor o'simliklar.
Yer ostki qismlari xom ashiyo sifatida ishlatiladigan dorivor o'simliklar. Dorivor o'simliklarni muhofaza qilish

Yer ostki organlar (ildiz, ildizpoya, tugunak, pilyozlar) ni o'simlik uyquga kirgan davrda yig'ishtirish.

Dorivor o'simliklar xomashyosini quritish. Tabiiy quritish. Sun'iy quritish. Dorivor mahsulotlarni saqlash. Dorivor mahsulotlarni saqlash muddati.

Nerv-asab kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar. Nafas yo'llari kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar. Jigar kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar. Yer uski o't qismini o'simlik gullagan davrda

yig'ishtirish. Gullarini o'simlik gullagan vaqtda yig'ish. Meva va urug'larni pishib yetilgan vaqtda terish. Kurtaklarni erta bahorda ochilmadan yig'ishtirib olish. Po'sloqlarni erta bahorda ajratib olish. Teri kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar. Stomatologiya kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar. Mikrobarga qarshi qo'llaniladigan dorivor o'simliklar. Og'riq qoldiruvchi dorivor o'simliklar.

Dorivor o'simliklardan samarali foydalanish. Dorivor o'simliklarning tabiatdagi zahirasini muhofaza qilish. Dorivor o'simliklar va tabiiy boyliklarni muhofaza qilish, ulardan samarali foydalanishga oid hukumat Qarorlari. O'zbekiston "Qizil kitobi". Adabiyotlar: [2:291-312-b., 3:101-118-b., 5:82-86-b., 6:126-137-b.]

IV. Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular ta'vsiya etiladi: (list of seminar topics)

1. Iqlimlashtirilgan dorivor o'simliklardan xalq tabobatida foydalanish
Rozmarin va tog' jambildan foydalanish usullari. Cho'l mintaqasidagi dorivor turlar tarkibini aniqlash va ahamiyatini o'rganish
2. Dorivor o'simliklarning urug' sifati va unuvchanligini aniqlash. Adir mintaqasidagi dorivor turlar tarkibini aniqlash va ahamiyatini o'rganish.
3. Dorivor o'simliklarning onlogenez davrlari va bosqichlarini aniqlash. Tog' mintaqasidagi dorivor turlar tarkibini aniqlash va ahamiyatini o'rganish.
4. Dorivor o'simliklarning o'sish va rivojlanishi fenologik fazalarini aniqlash. Uyg'ulov mintaqasidagi dorivor turlar tarkibini aniqlash va ahamiyatini o'rganish
5. Yer ostki qismlari xom-ashiyo sifatida ishlatiladigan dorivor o'simliklar
6. Dorivor o'simliklarni kimyoviy tarkibi bo'yicha guruhlash va turlar tarkibini aniqlash. Surxonpadarug' forasidagi dorivor turlar tarkibini aniqlash va ahamiyatini o'rganish
7. Yer uski qismlari xom-ashiyo sifatida ishlatiladigan dorivor o'simliklari. Dorivor usimliklarni muhofoza qilish. Dorivor usimliklarni tabiatdagi zahirasini muhofoza qilish va ularдан samarali foydalanishga oid xukumat Karorlari (Mavzu kompyuter slaydlari ёрдамда баён этилади).
8. Dorivor o'simliklarning hayotiy shakllari bo'yicha tahlili (K. Raunkjer va I.G. Serebrjakov klassifikatsiyasi bo'yicha). O'zbekiston "Qizil kitobi" ga kiritilgan dorivor o'simliklar to'yxatini tuzish va tahlil qilish. Amaliy mashg'ulotlarni tashkilashitirishda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan foydalanish, amaliy mashg'ulot uchun jihozlangan auditoriyada bir akademik guruhga bita professor-o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi lozim.

VI. MUSTAQIL TA'LIM VA MUSTAQIL ISHLAR

(Independent study and independent work)

Mustaqil ta'lim ma'ruza, amaliy (Izoh: o'quv reja asosida keltiriladi) mashg'ulotlariga tayyorgarlik ko'rishdan tashqari fan dasturida ko'rsatilmagan,

ammo fan bo'yicha talabning bilim doirasini kengaytiruvchi qo'shimcha mavzular doirasida berilgan topshiriqlarni o'z ichiga oladi.

Mustaqil ta'lim uchun ajratilgan mavzularning soatlar bo'yicha taqsimoti

1. O'ra Osiyo allomalarining dorivor o'simliklarni o'rganishga qo'shgan hissalar. Ibn Sino asarlarida ta'riflangan dorivor o'simliklar
2. O'zbekistonga iqlimlashtirilgan dorivor o'simliklar va ularning bioekologik xususiyatlari
3. Murakkabguldooshlar va ziradoshlar oilalariga mansub dorivor o'simliklar
4. Labguldooshlar va ra'noguldoshlar oilalariga mansub dorivor o'simliklar
5. Burchogdoshlar va ayigovondoshlar oilasiga mansub dorivor o'simliklar
6. Surxondaryo viloyatida tarqalgan dorivor o'simliklar
7. Tarkibida fenollar va flavinoidlar bo'lgan dorivor o'simliklar
8. Tarkibida efir moylar bo'lgan dorivor o'simliklar
9. Kam o'rganilgan va turli guruhli biologik faol moddalar saqlovchi dorivor o'simliklar
10. Nafas yo'llari kasalliklarida va mikroblarga qarshi qo'llaniladigan dorivor o'simliklar
11. Yurak-qon tomir va asab kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar
12. Jigar va buyrak kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar
13. Me'da-ichak kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar
14. Teri kasalliklarida qo'llaniladigan dorivor o'simliklar
15. O'zbekiston "Qizil Kitobi" ga kiritilgan dorivor o'simliklar

TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Asosiy adabiyotlar

1. Haydarov Q.H., Hojimatov Q.H. O'zbekiston o'simliklari. Toshkent, "O'qituvchi", 1992 y. - 241 b.
 2. Xolmatov X.X., Qosimov A.I. Dorivor o'simliklar. Toshkent, "Ibn Sino" NMB, 1994 y. - 365 b.
 3. Karimov V., Shomahmudov A. Xalq tabobati va zamonaviy ilmiy tibda qo'llaniladigan shifobaxsh o'simliklar. Toshkent, "Ibn Sino" NMB, 1993 y. - 320 b.
 4. Xolmatov X.X., Ahmedov O'. A. Farmakognoziya. Toshkent, "Ibn Sino" NMB, 1995 y. - 623 b.
- Qo'shimcha adabiyotlar**
1. O'ljaboeva N. Xalq tabobati xazinasidan javohirlar. Toshkent, "Yangi asr avlodi", 2009 y. - 1136 b.
 2. Ahmedov O', Ergashev A., Abzalov A. Dorivor o'simliklar va ularni o'stirish texnologiyasi. Toshkent, 2008 y. - 232 b.

3. Xolmatov H.X., Pralov O'.P., Mahsumov M.N. Asratsiz dori-darmonlar. Toshkent, "O'qituvchi" NMILU, 2006 y. - 208 b.
4. Lama Y.C., S.K. Chimire and Y. Aumeeruddy-Thomas. Medicinal Plants of Dolpo: Amrich's Knowledge and Conservation. WWF Nepal Program, Kathmandu. (2001)
5. Gerard Bodeker, K.K.S. Bhat, Jeffrey Burley, Paul Vantomme. Medicinal plants for forest conservation and health care. Rome, 1997
6. Ahmedov O', Ergashev A., Abzalov A. Dorivor o'simliklar va ularni o'stirish texnologiyasi. Toshkent, 2018 y. - 225 b.
7. Ahmedov O', Ergashev A., Abzalov A. Dorivor o'simliklarni yetishtirish texnologiyasi fanidan amaliy mashg'ulotlar. Toshkent, 2018 y. - 170 b.

Internet saytlari:

1. <http://odvb.net/discoveries>
2. www.floraprice.ru
3. www.kladovayavalesa.ru
4. www.lekarstvennye-rasteniya.net/
5. earthpapers.net
6. www.lekarstvennye-rasteniya.net/
7. www.ziyonet.uz
8. www.natl.uz
9. www.nature.uz
10. tersu.uz

VII

Termiz davlat universiteti tomonidan ishlab chiqilgan. TerDU Kengashining 2024-yil "26" - iyundagi 11- sonli bayonnomasi bilan tasdiqlangan.

VIII

K.A. Qulmatov - Fau/modul uchun masul:
TerDU, Botanika kafedrasi o'qituvchisi

IX

Taqrizchilar:
M.A. Xalmuratov - Denov tadbirkorlik va pedagogika universiteti "Kimyo va biologiya fanlari" kafedrasi katta o'qituvchisi, b.f.n.
L.Z. Botirova - Guliston davlat universiteti kafedrasi dotsenti, b.f.n.